جام زرین

درباره داوری آثار نظری در «جایزه مصطفی(ص)»

ابهام‌آمیز و غیرتخصصی

امیر حاجیان*

هدای «جایزه مصطفی» گامی پسندیده در راه انگیزه‌آفرینی در میان دانشمندان و فناوران مسلمان است. همانند هر جایزه نوپا و نوپدید دیگر، جایزه مصطفی هم باید در طول سالیان آینده، اعتبار علمی خودش را با انتخاب‌های دقیق برندگانش به اثبات برساند. ولی برای اعتبار علمی، جایزه ۵۰۰هزاردلاری مصطفی، بدون شک زندگی علمی برندگانش را دگرگون خواهد کرد با توجه به اهمیت این موضوع، داوری این جایزه بسیار حساس و در تعیین آینده این جایزه بسیار سرنوشت‌ساز خواهد بود. نگاهی دقیق به ضوابط داوری که در سامانه این جایزه اعلام شده، آشایان به جایزه‌های علمی بین‌المللی را کمی سردرگم می‌کند. یکی از ابهام‌های جدی‌ای که بسیاری از برگزاری نخستین دوره داوری باید به طور سایتان برطرف شود، زمینه و رشته‌های دقیق مسابقه است. برای نمونه به یکی از این نکته‌ها اشاره می‌کنم. در بخش معرفی جایزه، گفته شده که جایزه مصطفی در چهار رشته «علوم و فناوری نانو»، «علوم و فناوری زیستی و پزشکی»، «علوم و فناوری اطلاعات و ارتباطات» و «طرح برتر دانشمند مسلمان» اهدا می‌شود. شفاف‌سازی مشخصات مقاله‌های برتر با بیشتر توضیح می‌دهد. بند نخست شاخص‌های داوری، این جایزه را «تحقیق نوآوری‌های کاربردی یا پژوهش‌های بنیادین معرفی می‌کند: «اثر باید کاربردهای مشخصی داشته یا نتایج حایل از آن به‌صورت محسوس در جهان علم تاثیر گذاشته باشد.» این تعریفی قابل فهم و مشخص است ولی بند دوم، تصویر دیگری از طرح‌های برتر را ارایه می‌دهد که لزوما با بند اول همخوانی ندارد: «اثر باید در یا قالب یک نتوری علمی در رساله‌های معتبر منتشر شده یا قابلیت تبدیل به طرح‌های اقتصادی و تولید ثروت را داشته باشد.» همچنین در جای دیگر آمده است: «اثر علمی ارسالی باید در فرهنگ، جامعه، سلامت، محیط‌زیست و رفاه عمومی، تاثیر مشهودی داشته و در پاسخگویی به نیازهای علمی یا حل مسایل اجتماعی ایفای نقش کرده باشد.»

در نگاه نخست، جایزه مصطفی جایزه‌ای برای رشته‌های کاربردی، تجربی و آزمایشگاهی به چشم می‌آید و شرایط انتخاب طرح‌های برتر در این رشته‌ها، همان است که در بند اول گفته شده ولی اگر همه موارد بالا را با هم در نظر بگیریم، چنین بندانسته می‌شود که تنظیم‌کنندگان این بندها تلاش کرده‌اند شرایط را تا جای ممکن عام و با امکان جذب حداکثری بنویسند. این موضوع، اگرچه برای یک جایزه همگانی غیرتخصصی، می‌تواند نکته مثبتی تلقی شود، ولی برای یک جایزه تخصصی ۵۰۰هزار دلاری، چنین شرایط ابهام‌آمیزی، راه را برای تبدیل احتمالی جایزه به وسیله‌ای برای اعمال سلیقه‌های خاص باز می‌گذارد. برای روشن‌شدن موضوع باید برای نمونه به این مساله توجه کنیم که یک نتوری علمی منتشرشده در رساله‌های علمی معتبر، به هیچ عنوان تعریف خوبی برای یک کار نظری (نتوری) واجد شرایط رقابت برای یک جایزه مهم علمی نیست. صرف اینکه نظریه‌ای جایز شده باشد (حتی در بهترین نشریه‌ها)، نشانه درستبودن یا حتی خوببودن نظریه نیست. نظریه‌های علمی زیادی را می‌توان در معتبرترین نشریه‌های علمی جهان به چاپ رساند و ولی روش کار علمی آن است که این نظریه‌ها نظریه باقی می‌مانند تا درستی آنها در طول سالیان دراز با آزمایش‌های گوناگون سنجیده شود و دقت آنها در توضیح و پیش‌بینی رفتار واقع طبیعت اندازه‌گیری شود. بنابراین، یک نظریه علمی را آزمایش‌های دقیق، مشخص می‌کنند نه چاپ آن در یک رساله علمی معتبر. به همین دلیل است که برندگان جایزه نوبل فیزیک در رشته‌های فیزیک نظری، معمولا نه‌ده‌سده پس از انتشار کار نظری‌شان، برنده این جایزه می‌شوند. دلیل برندهنشدن هم نه نبودن نظریه‌شان است و نه منقولبودن آن، بلکه اثبات آن در آزمایش‌های دقیق است که آنها را برنده این جایزه می‌کند. جایزه مصطفی نیز با نوشته به پژوهش‌های بنیادین در جهان علم، اعلام شده. باید چارچوب مشخص و سختگیرانه‌تری برای این کار در نظر بگیرد. در روزگاری که دانش برجسب مسلمانی، دلیل بالقوه‌ای برای مورد تعیض قرارگرفتن دانشمندان مسلمان است، جایزه مصطفی گام بزرگی است برای تشویق مسلمانان به دانش‌اندوزی و پاداوری رشته‌هایی که در شرایط امروز دنیای اسلام به سختی به یادها می‌آیند. با اینکه همیشه آموخته‌ایم علم از ثروت بهتر است، بر کسی پوشیده نیست که چنین ثروتی در دست ثوآوری که در برخاندترین منطقه جهان با به این دنیا نهاده‌اند، می‌تواند آینده بهتری را برای ایران، مسلمانان و همه مردم جهان رقم بزند.

*دکترای فیزیک، پژوهشگر ارشد مرکز اخترفیزیک نظری نورنتو

اخلاق، گمشده دنیای علم در روزگار جدید

حسن ظهور
دبیر فرهنگستان علوم

۱- فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران با بسیاری از کشورهای دنیا و همچنین کشورهای جهان اسلام در ارتباط است. در این روابط علاوه بر گفتوگو درباره مسایل علمی روز، بحث «اخلاق در علم» به‌عنوان دغدغه فرهنگستان علوم ایران و بسیاری از علیمداران جهان مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد. همانطور که می‌دانید علم ماندنی یک شمشیر دولبه است که از یکسو می‌تواند به اتفاقات خوب و سازنده برای انسان‌ها منجر شود و از سوی دیگر می‌تواند جان انسان‌ها را بگیرد. به‌عنوان مثال، بحث انرژی هسته‌ای، نقطه‌ضعفی را در علم فیزیک پدید آورد اما نگاه نادرست به آن سبب شد تا تولید بمب هسته‌ای، جان هزاران انسان بی‌گناه گرفته شود و اکنون نیز بهانه‌های برای تحت فشار قرار دادن کشورها شده است. آنچه مسببر علم را هدایت می‌کند و محصولات و دستاوردهای آن را به نفع انسانیت کنترل می‌کند اخلاقیات است.

۲- تحریم‌های سیاسی جدید بر انطلاق‌سازی فرایند یافته‌های علمی ایران تاثیر گذاشت. بعضی مراکز علمی از انتشار یا از پذیرفتن مقالات و یافته‌های علمی دانشمندان ما امتناع می‌ورزیدند یا از شرکت دانشمندان ما در مجامع علمی جلوگیری می‌کردند. برای حل این معضل، فرهنگستان علوم ایران به مراکز مختلف علمی دنیا نامه‌های نوشت و این موضوع را مطرح کرد و خوشبختانه استقبال خوبی از طرح این مشکل صورت گرفت و این موضوع مطرح شد که نباید مسایل سیاسی به موضوعات علمی کشیده شود. حقیقت این است که مسایل علمی ربطی به اختلافات سیاسی ندارند و باید در هر شرایطی ارتباطات علمی وجود داشته باشد. این موضوع هم جزو اخلاقیات در علم محسوب می‌شود. یعنی نه‌تنها همه افراد جامعه و به‌ویژه دانشمندان باید از مسایل اخلاقی پیروی کنند، بلکه باید سیاستمداران هم اخلاق‌مدار باشند.

۳- درباره جایزه علمی فناوری مصطفی(ص) که هدف آن همگرایی میان مسلمانان و به‌ویژه دانشمندان است، معتقدم میزان جایزه ۵۰۰هزاردلاری در رسیدن به این هدف بی‌تاثیر نخواهد بود. میزان این جایزه به هر حال در میان جوایزی که در این کشورها وجود دارد، بالاترین رقم است و در کل فاصله زیادی با جوایز معتبر علمی جهان ندارد. اما نباید فکر کنیم همه مشکلات موجود در جهان اسلام با این جایزه حل می‌شود. طبیعی است روابط علمی، نزدیک کردن مسلمانان به همدیگر را راحت‌تر می‌کند اما نباید همه چیز را به همین موضوع خت کنیم. به نظر من این جایزه باید طوری باشد که نفرم‌ها از مجامع علمی جهان اسلام بیرون بیایند، جایزه‌ای آن گسترده باشد و همه کشورهای مسلمان در داوری آن دخیل باشند. در کل باید جهان اسلام در روند برگزاری «جایزه مصطفی(ص)» درگیر شود تا بهترین تاثیر را از این رویداد علمی شاهد باشیم.

راهکارهای تازه برای هم‌افزایی کشورهای اسلامی

سعید سرکار*

۱- «جایزه مصطفی(ص)» ایتکاری بود که توسط یارک فناوری پردیس مطرح شد و معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری، این طرح را به‌خوبی دنبال کرد. «جایزه مصطفی(ص)» باعث می‌شود شرایط شناسایی مستعدترین دانشمندان جهان اسلام در حوزه فناوری‌های نوین، بیوتکنولوژی، ICT و سایر تخصص‌ها فراهم شود. این جایزه طوری برنامه‌ریزی شده که دانشگاه‌ها بتوانند افراد متخصص را کاندیدای این جایزه کنند و همین موضوع موجب می‌شود بهترین‌های جهان اسلام در حوزه‌های تخصصی مختلف معرفی و در نتیجه شرایطی برای ارتباط متخصصان در سراسر جهان ایجاد شود. در واقع «جایزه مصطفی(ص)» می‌تواند زمینه استفاده از دستاوردهای متخصصان و دانشمندان را برای جامعه اسلامی فراهم کند.

۲- به باور بسیاری از کارشناسان، «جایزه مصطفی(ص)» می‌تواند به توسعه کشورهای اسلامی کمک کند چراکه هدف این جایزه، انتخاب بهترین‌های جهان اسلام است و همین موضوع می‌تواند در توسعه کشورهای اسلامی تاثیر زیادی داشته باشد. «جایزه مصطفی(ص)» همچنین می‌تواند به شناسایی بهترین‌های کشورهای جهان اسلام منجر شود. قرار بودجه در یک مجمع و اجلاس گردهم می‌آیند که نتیجه آن هم‌افزایی و هماندیشی برجستگان کشورهای اسلامی است. قطعا این افراد می‌توانند رهنمودهای بسیار خوبی برای توسعه کشورهای اسلامی در عرصه علم و تکنولوژی ارایه دهند و پایه‌گذار اقتصاد دانش‌بنیان در سراسر کشورهای جهان اسلام شوند. اکنون شرایطی ایجاد شده که کشورهای اسلامی از یکدیگر دور افتاده‌اند ولی این جایزه می‌تواند حداقل، همکاری دانشمندان و متخصصان جهان اسلام را توسعه دهد تا بتوانند از تخصصشان در عرصه علم و تکنولوژی به دور از سیاست‌ها استفاده کنند. معتقدم شرایط سیاسی نباید مانعی برای همکاری‌های متخصصان و افراد برجسته باشد چراکه این دانشمندان، در جهت ارتقای زندگی مردم فعالیت می‌کنند.

۳- یکی دیگر از پیامدهای مطلوب «جایزه مصطفی(ص)»، درخشیدن‌شدن دانشمندان مسلمان در سراسر دنیا و جلب توجه دیگران به دستاوردهای علمی آنان است. متاسفانه هم‌اکنون در کشورهای اسلامی، زیرساخت‌های لازم برای توسعه علم و تکنولوژی (مسئله آنچه که در برخی کشورهای پیشرفته در دسترس است)، وجود ندارد ولی طبیعتا مسلمانانی هستند که به کشورهای پیشرفته مهاجرت کردند و در پی فعالیت‌های علمی خود، به دستاوردهای درخشانی دست یافتند که باعث تثبیت جایگاه والایشان در عرصه علم و تکنولوژی شده است. همچنین دانشمندانی که به صورت پراکنده در سراسر دنیا هستند، می‌توانند سکاندار توسعه علم و تکنولوژی در کشورهای اسلامی شوند تا زمینه سرمایه‌گذاری در عرصه علمی نیز فراهم شود. بنابراین «جایزه مصطفی(ص)»، مقدمه‌ای است برای تهیه شبکه دانشمندان مسلمان تا از این طریق و با تکیه بر سیاستگزاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های آینده، فضای همکاری بین کشورهای اسلامی، بدید آید تا بتوانند تجربیاتشان را به یکدیگر منتقل کنند تا به ایجاد حرکتی نو در کشورهای اسلامی منجر شود. این رویکرد می‌تواند برای آینده مسلمانان نویدبخش باشد. امیدواریم با حرکت‌های مثل «جایزه مصطفی(ص)»، که توی کشورها به توسعه علوم و تکنولوژی بیشتر و زیرساخت‌های لازم برای توسعه علمی در کشورهای اسلامی فراهم شود.

*رییس سازمان توسعه فناوری نانو
معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری

رویای بازگشت نخبگان تعبیر می‌شود؟

حسین آخانی
استاد دانشگاه تهران

به تازگی جایزه نفیسی به نام مبارک پیامبر اسلام(ص) پایه‌گذاری شده است تا هر دوسال یکبار به تعدادی از برجستگان علمی کشورهای اسلامی جایزه داده شود. دادن جایزه و برگزاری انواع جشنواره‌ها در ایران، موضوع جدیدی نیست. من نمی‌دانم که پیشنهاددهندگان این جوایز تا چه حد در مورد تاثیر این اهدای جایزه و برگزاری جشنواره‌ها در تشویق نخبگان برای بازگشت به کشور و بهبود و تسهیل روند آن، کنکاش کرده‌اند. این نگارنده مشکلات آموزش عالی و امور اسیاد عمیق‌تر از آن می‌دانم که این جوایز بتواند کمکی به موضوع کند. اگر شما آماری از نخبگان کشور بگیرید و با تعدادی از آنان گفتوگو کنید، درمی‌یابید شاید بخش بسیار زیادی از آنها گرفرصتی برای سفر به خارج پیدا کنند. لحظه‌ای در ترک کشور درنگ نمی‌کنند. ظلم فارغ‌التحصیلان موفق من در ۱۵ سال گذشته از ایران رفته‌اند. آنهایی هم که مانده‌اند، در تنش‌های سنگین محیط کار و تحصیل، افسرده شده و گرایی آنها بهشدت افت کرده است. شاید به نبلت سفمونه از آنچه را که امروز در عرصه زندگی دانشگاهی به ما می‌گذرد، در اینجا ذکر کنیم:

۱- مورد اول. استیضاح وزیر علوم بود. یکسی از مهم‌ترین موارد استیضاح، مراجعه مشورتی ایشان به آرای دانشگاهیان برای انتخاب رییس‌دانشگاه بود. متر ایرن روش چه اشکالی داشت؟ چگونه ما به یک‌دانشگاهی اعتماد می‌کنیم که فرزندمان را برای آموزش علوم و اخلاق در دستش بگذاریم ولی به همین دانشگاهی اعتماد نمی‌کنیم که نظرش را در مورد رییس دانشگاه بگوید؟ بعد از همین دانشگاه می‌خواهیم چنان در تولید علم کوشا باشد که تحقیقی در عرض جغرافیا تولید دهد؟

۲- دومین مورد، همین گفتگو بعضی رییس‌جمهور است که برای دلقوکردن یکمقاله، پای اینترنت خولیمان می‌برد.

۳- سومین مورد هم ارزش واحد گرانت در دانشگاه تهران است که طی بیش از یکدهه، همان ۲۰۰هزارتومان حفظ شده است؟ در این ۱۰سال تورم چندبرابر شده است؟ حتی حقوق همان دانشگاهیان در موارد‌ی تا ۳۰برابرافزایش یافته، تعداد دانشجویان تحصیلات‌تکمیلی چند برابر شده است؟ البته همین مبلغ کم هم کاملا و به موقع پرداخت نمی‌شود. آیا با شرایط سخت گذشته و تحریم، با این پول‌ها می‌توان کار در رشته‌های تجربی کرد؟

اگر قرار کنیم «جایزه مصطفی(ص)» از داوری منصفانه و کاملا حرفه‌ای برخوردار باشد، انتظاری نیست که دریافت‌کنندگان این جایزه از دایره خاص فراتر روند. این دایره هم به کسانی محدود می‌شود که به واسطه هنر روابط‌محوری و خصوصی، اطمینان مراکز نامین‌کننده مالی فرادانشگاهی را جلب کردهاند و به قدر کافی، منابع لازم برای ادامه کارشان فراهم نه.

بازگشت نخبگان

یکی از مهم‌ترین بنیادهای علمی آلمان بنیاد الکساندر فون هومبولت است. ماموریت این بنیاد اعطای بورسیه و جایزه به نخبگان علمی سراسر جهان به‌خصوص جوانان است تا به آلمان بیایند و بهترین تحقیقات علمی را انجام دهند. شاید بد نباشد که بدانید تا به حال، ۱۴فرا دانشمند برندگان نوبل جهان از بورسیه‌های سابق این بنیاد بوده‌اند. این بنیاد جایزه ویژه‌ای دارد به نام «هومبولت پروفسور» این جایزه ساالنه به پنج‌نفر داده می‌شود. ارزش این جایزه پنجمیلیون یورو است. دریافت‌کنندگان این جایزه مخلفند طرار اولی هستند که در خارج از آلمان هستند و با این جایزه به یکی از دانشگاه‌های آلمان می‌روند تا در آنجا به مدت پنجسال به تحقیق بپردازند. این بنیاد تجهیز آزمایشگاه و دانش هزینه‌های دانشجویان دکترا و پسادکترا در اختیار دریافت‌کننده هستند. یعنی این افراد با مکانیسم مشترکی بین فرد دریافت‌کننده و دانشگاه شناسایی و بعد از انجام پروسه ارزیابی، در مراسمی ویژه که در آن برجسته‌ترین شخصیت‌های علمی آلمان حضور دارند، به این افتخار نایل می‌آیند. من در سال ۲۰۱۲ که خود بورس تحقیقاتی «هومبولت» بودم به یکی از این مراسم‌های اعطای جایزه دعوت شدم. آنچه مرا تحت‌تاثیر قرار داد، سیات دقیقی بود که فرزندمان را برای بازگشت نخبگان به جرحت خود ریخته بود. لطف دریافت‌کنندگان، آلمانی‌هایی بودند که در انگلیس، آمریکا کانادا یا استرالیا مشغول کار بودند. با این روش، بسیاری از این نخبگان حداقل برای پتیجال، مجددا به کشور خود، می‌فرندند. دانشگاه‌های آلمان برای اینکه بتوانند از این فرصت استفاده کنند، با هم رقابت می‌کنند. شاید این فرمول می‌توانست بهتر از آنچه که بنابست به دریافت‌کننده جایزه بپیمیلیون دلاری داده شود، به کمک دانشگاه‌های ما بیاید. اگر ما بتوانیم نخبگان دانشگاهی خودمان را حتی برای یکسال به اینجا بیاوریم و به آنها پول خوبی بدهیم تا به اصلاح زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری گروه‌های علمی کمک کنند، کمک بسیاری به بهبود کیفیت و استانداردهای علمی در کشور کردهایم. در غیراین صورت، کمیته امتیاز علمی جایزه مصطفی کاملا به کانال فهرست دریافت‌کنندگان جایزه دیگر جشنواره‌ها، افراد تذکاری را برگزیند.

چالوخراغ

تاثیرات فراملی «جایزه مصطفی(ص)»

صابر میرزایی*

۱- جایزه‌ها و جشنواره‌ها یکی از مکانیزم‌های شناخته‌شده برای ایجاد انگیزه در افراد و تشویق آنهاست. «جایزه مصطفی(ص)» بهطور عمومی، جایزه‌ای اسلامی و بین‌المللی است که می‌تواند تاثیرات فراملی داشته باشد. چون دانشمندان خارج از کشور هم درصدد بهدست‌آوردن این جایزه هستند. اهدای هر جایزه‌ای می‌تواند تاثیرات فرهنگی و اجتماعی زیادی را بهدنبال داشته باشد چراکه برندگان، علاوه بر دریافت ارزش مادی، جایزه‌ای را از کشور معتبری دریافت این جایزه نیز برخوردار شوند و به آن افتخار کنند. جایزه «مصطفی(ص)» می‌تواند در ایجاد مسیرهایی برای تحکیم روابط علمی ایرانیان با دانشمندان جهان اسلام نیز موثر باشد. این روابط علمی ایرانیان با دنیای بیرون، بهنفع دانشمندان داخل کشور و جهان اسلام است. کارکردن با برگان و جوینگان علمی کشورهای دیگر، سطح علمی پژوهش‌ها و تحقیقات را بالا می‌برد.

۲- تاثیر اولیه و مستقیم «جایزه مصطفی(ص)»، پیشرفت علم در کشورهای اسلامی است. تاثیرات ثانی از معطوف‌شدن به علوم کاربردی و فناوری و مواد دیگری از این قبیل می‌تواند توسعه کشورهای اسلامی را میسر کند. هرچند که تحقق این امر ممکن است به زمان طولانی‌تری نیاز داشته باشد. بنوعی می‌توان گفت هدف این جایزه، جهت‌دادن به فعالیت علمی برای تغییر مسیر بامسبت بالادرتن کیفیت زندگی مردم است.

۳- مستقیم «جایزه مصطفی(ص)»، یک‌حرکت بلرکت و قابل تحسین است. ایده این جایزه توسط ایران‌ها ارایه شده و این تنها یک‌قدم برای پیشرفت علمی است. چراکه باید صدها قدم دیگر نیز در این مسیر برداشته شود. اینجوایزه که در ادامه این مسیر، منحرف نشود، نکته دیگر اینکه، «جایزه مصطفی(ص)» به‌تنهایی نمی‌تواند زمینه پیشرفت علمی در کشورهای اسلامی را فراهم آورد. بلکه باید ابتدای دیگر روی کار بیایند. محیط رشد دانشمندان در نهادهای مثل دانشگاه‌ها و مدارس هم باید پیشرفته شود تا بهصورت کامل به پیشرفت‌های علمی دست پیدا کنیم.

*معاون پژوهشی دفتر همکاری‌های فناوری و نوآوری ریاست‌جمهوری

امید به شکوفایی علم و فناوری در کشورهای اسلامی با «جایزه مصطفی(ص)»

اولین گام‌ها در مسیری دشوار و مبهم

گروه علم: «جایزه علمی و فناوری مصطفی(ص)» در سال‌جاری برای نخستین‌بار به دانشمندان کشورهای اسلامی اهدا خواهد شد. قرار است این جایزه در هفته وحدت به دانشمندان جهان اسلام اهدا شود. مسوولان این جایزه، هدف از اعطای این جایزه را ترویج و تشویق علم‌آموزی و پژوهش در جوامع اسلامی بیان کردند. به گفته آنان، به‌دلیل تاکید بسیار پیامبراعظم(ص) به علم‌آموزی، این جایزه به نام یکی از القاب ایشان به معنای «برگزیده» مزین شده است. پایه‌گذاران این جایزه آن را پیشگام توسعه روابط منطقه‌ای نهادهای علمی و فناوری کشورهای اسلامی توصیف می‌کنند و امیدوارند با تقویت ارتباط علمی میان دانشمندان و پژوهشگران جهان اسلام به رشد و تعالی علمی در کشورهای اسلامی کمک کند. «جایزه مصطفی(ص)» در چهارشنبه «علوم و فناوری نانو»، «علوم و فناوری زیستی و پزشکی»، «علوم و فناوری اطلاعات و ارتباطات» و «طرح برتر دانشمند مسلمان» اهدا می‌شود و برگزیدگان جایزه‌ها در مبلغ ۵۰۰هزاردلار به عنوان جایزه ویژه دریافت می‌کنند. قرار است این جایزه به طرح‌هایی اهدا شود که زمینه‌ساز بهبود زندگی بشر بوده و محققان نوآوری‌های مشهود در مرزهای دانش و فناوری یا روش‌های علمی جدیدی ارایه کرده باشند. هزینه‌های اجرایی «جایزه مصطفی(ص)» برعهده معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری و پارک فناوری پردیس است و اهدای این جایزه زیر نظر یک شورای سیاستگذاری (که متشکل از نهادهای علمی و دانشگاهی ایران و جهان اسلام است)، صورت می‌گیرد. اعتبارات این جایزه نیز از طریق صندوق موقوفات جایزه که زیر نظر بانک توسعه اسلامی است، تامین می‌شود. داوری این جایزه و تعیین برندگان آن، توسط هیات داوانی متشکل از دانشمندان برتر جهان اسلام صورت می‌گیرد. ۱۵۴موسسه علمی، دانشگاهی، آکادمی و پارک‌های علم و فناوری از ۵۴ کشور عضو سازمان همکاری‌های اسلامی در معرفی نامزدها و تعیین برندگان «جایزه مصطفی (ص)» نقش دارند. این جایزه هشتمین و در هفته وحدت اهدا می‌شود. اساسنامه این جایزه در سال ۱۳۹۱ به تصویب شورایعالی انقلاب فرهنگی رسیده است. با نیز مصوبه شورایعالی انقلاب فرهنگی، دبیرخانه جایزه در پارک فناوری پردیس (از نهادهای زیرمجموعه معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری) مستقر شد که فعالیت علمی و اجرایی خود را برای شناسایی دانشمندان برتر جهان اسلام از حدود دوسال پیش آغاز کرده است. گفتنی است هم‌اکنون نهادها و بنیادهای گوناگون در سراسر جهان، بیش از ۲۰۰جایزه مهم علمی و فناوری را در زمینه‌های مختلف به دانشمندان اهدا می‌کنند. اما برخی معتقدند در این میان، سهم دانشمندان مسلمان در بیشتر موارد نادیده گرفته شده و شاهد مدعای آنان نیز تعداد کم مسلمانانی است که تاکنون جایزه نوبل یا دیگر جوایز علمی به آنان اهدا شده است. به باور دست‌اندرکاران، برخی نیز جوایز نوبل (و بسیاری دیگر از جوایز علمی، فرهنگی و هنری) سیاسی شده‌اند و سیاستمداران، در پشت‌صحنه برندگان را از پیش تعیین می‌کنند. شاید به همین دلایل بود که گروهی تصمیم گرفتند برای شناسایی استعدادهای برتر دانشمندان مسلمان، جایزه مستقلی ترتیب دهند که به دانشمندان مسلمان یا افراد ساکن در کشورهای اسلامی اهدا شود. یکی از نکات جالب در انتخاب برندگان این جایزه، تمرکز بر کاربردهای فناورانه آن پژوهش‌ها و میزان تاثیر آن بر تولید ثروت و اشتغال است. دست‌اندرکاران این جایزه بارها تاکید کردند با دیدگاه «پژوهش برای پژوهش» مخالفند و می‌خواهند دیدگاه «پژوهش برای توسعه» را جانشین آن کنند. آنان امیدوارند مبلغ تاجیز ۵۰۰هزاردلار (معادل یکونیم‌میلیارد‌تومان، کمتر از دستمزد یک فصل یک فوتبالیست معمولی در ایران)، تمام دانشمندان کشورهای اسلامی را به تکاپوی حضور در این رقابت بینازد. به مناسبت آغاز اولین دوره، اهدای این جایزه گزارشی از دیدگاه‌های برخی از موافقان و مخالفان این جایزه تهیه شده که در ادامه می‌خوانیم.

گروه علم: «جایزه مصطفی(ص)، اندیشمندان و افراد صاحبنظر و مدیران اجرایی در مراکز معتبر علمی داخل کشور را فراخواند تا با رهنمودهای آنان به بهترین نتیجه نایل آید. دکتر سعید سبهراب‌پور، قائم‌مقام بنیاد ملی نخبگان و از چهره‌های برتر و ماندگار علمی کشور به عنوان یکی از اعضای شورای سیاستگذاری «جایزه مصطفی(ص)» درباره این جایزه می‌گوید.

سیروس زینلی*

تقدیر، تشکر و قدردانی از افراد تاثیرگذار و خدمتگزار در جامعه، یکی از وظایف دولت‌ها، مسوولان، سازمان‌های مردم‌نهاد و افراد پیشرو است. تقدیر و تشکر باعث امیدواری و تلاش جوانان و رضایتمندی صاحبان تجربه و تلاش می‌شود. در قرآن کریم و آموزه‌های اسلامی، تقدیر و تشکر حتی از خالق بی‌نیاز، سفارش و تاکید شده است.

در کشور خودمان، اعطای جوایز تاحدی مطلوح است. هرساله جوایزی مانند خوارزمی، رازی و فارابی در سطح ملی به دانشمندان، محققان و چهره‌های تاثیرگذار اعطا می‌شود. در کشور جوایز دیگری نیز در سطوح دیگر و با دیدگاه‌های دیگر وجود دارند. مانند چهره‌های ماندگار. البته این نوع جوایز بیشتر در سطح ملی کاربرد دارد و اثرگذار است و اگر فردی از جوایز از کشور شرکت کند و جایزه بگیرد، چندان تاثیرگذار نیست.

در سال‌های بعد از انقلاب، مسوولان کشور با ارایه برنامه‌های متعدد، سعی در ارتقای جایگاه جمهوری اسلامی داشته و دارند. برنامه‌های مختلف همگی تهیه شده‌اند تا پیشرفت کشور را تضمین کنند. مقایسه کشورمان با کشورهای درحال‌توسعه مانند برزیل، ترکیه و... باعث شده تا توقع دولتمردان از محققان، متخصصان، صاحبان کار و اندیشه، سرمایه‌داران، صاحبان صنعت، نخبگان و... بیشتر شود و انتظار داشته باشند که در مدت نیز جهش علمی رخ دهد. کشور ما طی سال‌های گذشته، با سرعت حباب‌شدگی در مسیر پیشرفت حرکت کرده و امروزه نیز همین مسیر را دنبال می‌کند. در مسیر جهش‌شدن و تاثیرگذاری جهانی، حرف‌های زیادی زده می‌شود و شعارهایی داده می‌شود.

حال که کشور عزیزمان در تحریم و دشمنی بدخواهان قرار دارد، باید اندکی کار برخلاف خواسته آن در سطوح جهان محخوصا جهان اسلام مطرح شود. یکی از اقدماتی که مسوولان قصد دارند در ایران راستا انجام بدهند، اعطای جوایز بین‌المللی است. در همین راستا، شورایعالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۹۱ اعطای جایزه علمی- فناوری پیامبر اعظم(ص) را تصوب کرد. تقدیر، تشکر و قدردانی از افراد تاثیرگذار و خدمتگزار در جامعه، یکی از وظایف دولت‌ها، مسوولان، سازمان‌های مردم‌نهاد و افراد پیشرو است. تقدیر و تشکر باعث امیدواری و تلاش جوانان و رضایتمندی صاحبان تجربه و تلاش می‌شود. در قرآن کریم و آموزه‌های اسلامی، تقدیر و تشکر حتی از خالق بی‌نیاز، سفارش و تاکید شده است.

بازگشت نخبگان

یکی از مهم‌ترین بنیادهای علمی آلمان بنیاد الکساندر فون هومبولت است. ماموریت این بنیاد اعطای بورسیه و جایزه به نخبگان علمی سراسر جهان به‌خصوص جوانان است تا به آلمان بیایند و بهترین تحقیقات علمی را انجام دهند. شاید بد نباشد که بدانید تا به حال، ۱۴فرا دانشمند برندگان نوبل جهان از بورسیه‌های سابق این بنیاد بوده‌اند. این بنیاد جایزه ویژه‌ای دارد به نام «هومبولت پروفسور» این جایزه ساالنه به پنج‌نفر داده می‌شود. ارزش این جایزه پنجمیلیون یورو است. دریافت‌کنندگان این جایزه مخلفند طرار اولی هستند که در خارج از آلمان هستند و با این جایزه به یکی از دانشگاه‌های آلمان می‌روند تا در آنجا به مدت پنجسال به تحقیق بپردازند. این بنیاد تجهیز آزمایشگاه و دانش هزینه‌های دانشجویان دکترا و پسادکترا در اختیار دریافت‌کننده هستند. یعنی این افراد با مکانیسم مشترکی بین فرد دریافت‌کننده و دانشگاه شناسایی و بعد از انجام پروسه ارزیابی، در مراسمی ویژه که در آن برجسته‌ترین شخصیت‌های علمی آلمان حضور دارند، به این افتخار نایل می‌آیند. من در سال ۲۰۱۲ که خود بورس تحقیقاتی «هومبولت» بودم به یکی از این مراسم‌های اعطای جایزه دعوت شدم. آنچه مرا تحت‌تاثیر قرار داد، سیات دقیقی بود که فرزندمان را برای بازگشت نخبگان به جرحت خود ریخته بود. لطف دریافت‌کنندگان، آلمانی‌هایی بودند که در انگلیس، آمریکا کانادا یا استرالیا مشغول کار بودند. با این روش، بسیاری از این نخبگان حداقل برای پتیجال، مجددا به کشور خود، می‌فرندند. دانشگاه‌های آلمان برای اینکه بتوانند از این فرصت استفاده کنند، با هم رقابت می‌کنند. شاید این فرمول می‌توانست بهتر از آنچه که بنابست به دریافت‌کننده جایزه بپیمیلیون‌دلاری داده شود، به کمک دانشگاه‌های ما بیاید. اگر ما بتوانیم نخبگان دانشگاهی خودمان را حتی برای یکسال به اینجا بیاوریم و به آنها پول خوبی بدهیم تا به اصلاح زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری گروه‌های علمی کمک کنند، کمک بسیاری به بهبود کیفیت و استانداردهای علمی در کشور کردهایم. در غیراین صورت، کمیته امتیاز علمی جایزه مصطفی کاملا به کانال فهرست دریافت‌کنندگان جایزه دیگر جشنواره‌ها، افراد تذکاری را برگزیند.

«عبدالسلام المجالی» رییس آکادمی علوم جهان اسلام در گفت‌وگو با «شرق»

«جایزه مصطفی(ص)» شکوه علمی جهان اسلام را بازمی‌گرداند

علی بیت‌اللهی*

۱- «جایزه مصطفی(ص)» نشانه بسیار ارزشمندی برای دانشمندان مسلمان ایجاد کند تا آنها تلاش‌های خود را در حوزه فناوری‌های نو و علوم جدید ارتقا بخشند. قطعا وجود جنبش جایزه‌ای، زمینه‌ساز حرکت‌هایی موثر خواهد بود. باید گذاری جنبش جایزه‌ای بسیار راهبردیست اجرای حرکت موجب شکل‌دادن به یک حرکت پایداری و مرحله‌ای می‌شود و نقش دانشمندان مسلمان در توسعه علم و مرزهای دانش را بهتر بازنمایی می‌کند.

۲- یکی از نکاتی که در این جایزه مورد توجه قرار گرفته است، موضوع انرژهتی طرح‌ها و تحقیقات علمی است که باید به ثبات رسیده باشد و این می‌تواند ویژگی مصحح‌برد جایزه نسبت به بقیه جوایز ارایه‌شده در سطح برخی از کشورها، منطقه یا بین‌المللی باشد. بنابراین در داوری این جایزه، صرف انتشارات علمی یک عضو هیات علمی دانشگاه و ارسال که تعداد زیادی مقالات بدون انرجهتی را در زوزنال‌های معتبر علمی منتشر کرده باشند، چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرد.

۳- درعین‌حال بنابگذاری این جایزه، بیانگر توجه ویژه‌ای است که توسعه و توجه به توسعه علم در جهان اسلام باید در نظر داشت. برقراری این جایزه، منافاتی با دیگر جوایز علمی نخواهد داشت. در هر صورت «جایزه مصطفی(ص)» می‌تواند در جهت‌دادن فعالیت‌های علمی دانشمندان و استادان کشورهای جهان اسلام موثر باشد.

۴- قطعا بدون توسعه علمی، امکان توسعه اقتصادی و ارتقای توانمندی کشورها وجود ندارد و این موضوعی ان